

**Territori de Barcelona
o terme de
l'Hospitalet?
Els conflictes per a
l'explotació de les pastures,
segles XV-XVIII**

Josep M. Bringué i Portella

Territori de Barcelona o terme de l'Hospitalet?

Els conflictes per a l'explotació de les pastures,
segles XV-XVIII

Josep M. Bringué i Portella

Dr. en Història per la UPF. Catedràtic a l'IES Margarida Xirgu
de l'Hospitalet

Església, carnisseria i hospital, tres institucions que configuraren la parròquia de Santa Eulàlia de Provençana, àlies de l'Hospitalet durant els segles medievals (Codina, Jaume, 1987). Són, també, els tres eixos que marcaran el desenvolupament de la Poble de l'Hospitalet fins la seva transformació en un municipi, ja al segle XVIII, arran del decret de Nova Planta (S. Solé, 2001).

Ara bé, és necessari matisar. L'antiga carnisseria medieval era una concessió feta a particulars, a Guillem Tarragona el 1391, no pas una institució comunal. No fou fins el 1527 que la comunitat la comprà a Francina Costa, vídua de Bernat Costa, i a Vicenç Armengol i Joana sa muller, els hereus de Guillem (aquests, al seu torn, havien obtingut l'any 1512 una ratificació i confirmació de l'establiment per la Batllia General). Hem d'esperar fins el 1537 per veure-la reconeguda per la mateixa Batllia General amb un nou establiment concedit als jurats de la parròquia de l'Hospitalet. Des de llavors, l'explotació de les pastures, més que no pas la carn, es convertirà en un element aglutinant de la cohesió interna i en una de les principals fonts d'ingressos locals. Un primer arrendament de les herbes el trobem el 1544 (Codina, 1987, Vol. I, 574)¹. Però el punt d'inflexió fou l'acord comunal de 1591 pel qual els propietaris de masos i terres cedeixen l'explotació de les seves pastures a la comunitat: Joan Duran, Pere Oliver i Joan Mallol, els tres jurats, i 9 habitants més "*tanquam major et sanior pars et plusquam duae partes singularium hominum dictae parroquia*"² atès "*que a la dita universitat y als particulars de aquella convindrie llevarse la llibertat a cada hu dels par-*

---

¹ Jaume Codina troba (p. 407-409) arrendaments anteriors d'una carnisseria els anys 1470, 1482, 1484 i 1490. Aquest any hi ha un acord pro indivís amb els Rauric i, a més, una concessió de la privativa per la Batllia General. Segurament hi ha pactes entre particulars que desconexem. Al Volum II, p. 25, parla de propietat particular o semiparticular de la carnisseria per als anys anteriors a 1544.

² És a dir: "la major i més sana part i més de les dues parts dels homes singulars de dita parròquia". Es refereix a més de la meitat dels propietaris o terratinents locals.

ticulars de tenir cabres, moltons y ovelles per haver major preu de la carnisceria y major arrendament de aquella" foren del vot i parer de llevar-se el dret a favor de la comunitat³. El producte obtingut amb l'arrendament anual servirà per finançar la construcció d'una altra nova església parroquial.

De fet, el trasllat d'aquesta parròquia al nucli de la Pobla i l'abandonament de la primera església de Provençana (aquesta sense un nucli habitat) fou un altre element transcendent en el traspàs d'una època a una altra. El procés fou conflictiu, solucionat en primera instància amb la intervenció de la reina Maria i les autoritats eclesiàstiques, però, no acabà fins la disgregació de l'antiga parròquia i l'erecció d'una de nova, la de Sant Pere i Sant Pau del Prat, cap als anys 1540-56.

És per això que hom considera l'acta de la construcció de la nova església de 1475 com la primera manifestació institucional de l'Hospitalet. Però, també aquí, cal evitar confusions. No ens trobem pas davant un acte d'institucionalitat política, sinó religiosa: els parroquians, presidits pel rector i els tres obrers (l'Obreria és una institució eclesiàstica encarregada de la conservació i manutenció de l'església local. Puigvert, J. M. 1999, 332-337), acorden una imposició o tall anual per a la tal finalitat, tot classificant-se en grups socials, segons la riquesa i propietats; un fet gens nou: des del segle XIV ja es classificaven en parroquians i forasters, segons pagaven o no el dret parroquial i així continuarà durant els segles XV i XVI. Certament és una manifestació de força comunal, però no podem confondre els obrers, institució eclesiàstica, amb els jurats, representació política, per molt que es qualifiquin de jurats (pel fet de jurar el càrrec d'obrer) o anomenin consell la reunió dels parroquians (Font i Rius, J. M., 1985). No formen una universitat sinó tan sols una parròquia, element de cohesió, per allí on s'estén el seu terme parroquial.

Jaume Codina ha cartografiat aquest terme parroquial cap a l'any 1515-1516 com un món ple de masies amb l'existència perifèrica d'un nucli, primer subsidiari, després esdevingut central: 21 masies al Prat deçà, 16 al Prat Dellà; cap a unes altres 16 al Samontà i un nucli al voltant de la trentena de cases a la Pobla; aquest ben segur era menys nombrós, si tenim present l'acumulació (i els lloguers) de cases que observem en els inventaris dels potents amos de les masies (Codina, Jaume, 1987, vol. I., 508-510).

Estem molt mal informats sobre l'origen del nucli de la Pobla, format a partir d'un petit hospital de set llits. Poca cosa, fins i tot com alberg, però amb una localització òptima: en el bell mig del camí reial, a prop del pont/barca de Sant Boi i a una llegua de Barcelona, dins el clos d'una sagrera, espai de llibertat. Vist des de l'òptica de l'època moderna, el passat medieval de la Pobla s'albira com una illa de lliure comerç del pa, vi, carn, alberg i d'hostalatge. Així ho recullen durant el segle XVI les actes en què s'adopten els instruments o monopolis comunals de la carnisseria, la taverna, els hostals, etc.: un traspàs d'actuacions individuals i particulars a d'altres de col·lectives.

---

³ ACA, Real Patrimoni, Processos antics 1682, 1K.

Una intensa activitat comercial, el trasllat de la parròquia i l'acta de 1475 ens mostren els passos cap a la consolidació del nou nucli. Són fets medievals. Ara bé, la lenta però progressiva ampliació de l'actuació dels obrers o jurats des d'uns afers estrictament inherents a la vida religiosa cap a uns altres d'econòmics, socials i polítics; el pas de parròquia a municipi; tot això són fets moderns, fruit d'uns canvis socials, d'unes noves forces socials que porten a la consolidació comunal enfront d'un passat amb predomini de masies. Jaume Codina analitza diverses d'aquestes actuacions: arrendament de monopolis comunals, construcció de terraplens en el Delta, la lluita contra l'endeutament comunal, la imposició del trentè, etc. (Codina Jaume, 1987, 1971).

Entre aquestes actuacions, el pas cap a una explotació comunal de les pastures del seu territori, l'arrendament anual d'aquelles i la seva defensa enfront de l'entrada de bestiar forasters es presenten com unes eficaces eines de presa de consciència local, com un pas important en la visualització d'una comunitat que vol ser reconeguda com a universitat, primer actuant sense cobertura legal, després ja reconeguda com a municipi. En aquest article s'analitza la complexa i secular lluita pel control de les pastures del territori de l'Hospitalet contra la poderosa veïna de sempre, Barcelona, entre 1657 i 1809, última data d'un conflicte no resolt. Ara bé, per quin motiu s'enfrontaren una poderosa ciutat contra un poble que vorejava les cent cases?

PARRÒQUIA DE SANTA EULÀLIA DE PROVENÇANA, ÀLIES DE L'HOSPITALET, TERRITORI DE BARCELONA

Una primera raó es troba en l'especial model organitzatiu del tall del moltó de Barcelona, és a dir, el subministrament de carn als seus ciutadans. La ciutat comprava arreu (els Pirineus, Aragó, França, altres zones de Catalunya, segons els anys. Carreras Candi, F, 1916; Garcia Espuche, A., 1998) els animals que baixaven per les carrerades i el camí reial fins als corrals de Barcelona, situats fora muralles o a Montjuïc, només entraven a la ciutat pel portal camí de l'escorxador per la prohibició de tenir animals dins el nucli urbà⁴. Un d'aquests camins, el més important, era el que passava des del pont/barca de Sant Boi cap a l'Hospitalet i cap a Provençana, direcció Barcelona, un trajecte per on abundaren els enfrontaments quan els moltons sortien fora els límits del camí, malgrat el dret del lliure trànsit de les vitualles, subjectes, en aquest cas, a l'obligació dels arrendataris de les carnisseries de Barcelona a pagar les tales o danys causats. Després d'un llarg camí, era precís engreixar els animals, a fi d'oferir carn de qualitat. La ciutat necessitava a prop seu, d'una forma permanent, entre 4.000 i 5.000 moltons, una reserva de carn per a unes dues setmanes, aproximadament, la qual cosa ens indica l'ingent moviment, el tragí de ramats i l'elevat volum de compres de bestiar que es generava. Per fer-ho, utilitzava les herbes dels dos deltes, del Besòs i, especialment, el del Llobregat. Aquí, com a herència de l'edat mitjana, Barcelona disposava d'un territori fitat amb *mollons* amb l'escut de les armes de la ciutat; un territori situat per sota de l'ermita de Bellvitge, en ple terme de la parròquia

---

⁴ AHCB, *Rúbriques de Bruniquer*, vol. IV, capítols sobre pastures i sobre la carn.

de l'Hospitalet. En aquesta zona sorgiren conflictes amb els terratinents per l'extensió dels conreus i la prohibició de la ciutat de posar en conreu aquelles terres. Entre l'ermita i el camí reial, on va néixer i es va desenvolupar l'Hospitalet, s'estenia la zona pròpiament de conreus: aquí els conflictes seran per la pastura de rostolls, dels guarets i de les abundants terres ermes que hi havia.

Una segona raó, lligada amb l'anterior, fou la constant negació que fa la ciutat que l'Hospitalet disposi d'un terme diferent del de Barcelona. Així, el 1684 negaven que el lloc de l'Hospitalet tingui terme propi ni que el rei els l'hagi concedit

"perquè les concessions dels termens y territori és de regalia de sa magestat y no està en mà de la universitat lo fersen y encara que sia parròquia no de aquí se segueix que tingue propri terme, perquè una cosa és parròquia y altre terme, antes bé dit lloch del Hospitalet y sas terras és el terme y territori de la present ciutat de Barcelona, y en esta conformitat no té balle sinó sacramental y lo balle y veguer de la present ciutat exerceixen jurisdicció en dit lloch. Y així mateix los concellers de la present ciutat, clavari, obrers, mostasaf, administradors de les plasas y altres oficials exerceixen en dita parròquia en las cosas tocants a llurs officis la jurisdicció, així com en la present ciutat y demás parts de son terme y territori. Y todas las ordinacions que fan se publican en dit lloch del Hospitalet, com a part y membre del dit terme y territori".

Acaben afirmant *"restant sempre dit lloch del Hospitalet de termino civitas y part de son terme y territori y axí subjectes a la present ciutat perquè primer són estadas las terras de la parròquia del Hospitalet del territori de Barcelona y de son terme que no de la parròquia del Hospitalet o de Santa Eulalia de Provençana"*⁵.

Barcelona fonamenta aquesta inclusió dins el *terme i territori de Barcelona* en un privilegi concedit per Jaume II, datat a Tarragona, el dia 10 de les calendes del mes de febrer de 1319. Veiem això. El privilegi narra com el rei no accepta uns estatuts i ordinacions fetes pels consellers i prohoms de la ciutat:

"in eadem civitate et suburbio et aliis locis, scilicet a Montecati usque ad Castrum Felix, et a Montechateno seu loco de Finestrellis et a Colle de Erola et de ipsa Gavarra et de Valle Vitraria et a Villa Molendinorum Regalium Lupricati usque ad duo decim leucas infra maris" per diverses raons, la més important per nosaltres *"quia metas bannorum et terminos dictae civitatis excedere videbatur"*⁶.

---

⁴ AHCBC, *Rúbriques de Bruniquer*, vol. IV, capítols sobre pastures i sobre la carn.

⁵ ACA, Reial Audiència, Processos civils, número 14.702.

⁶ És a dir: "en dita ciutat i suburbi i altres llocs, és a dir de Montgat fins a Castell Fèlix (Castelldefels), i de Montgat o lloc de Finestrelles i de Coll de Erola (Collserola) i de Gavarra i de Vallvidrera i de vila Molins de Rei del Llobregat fins a dotze llegües dins del mar... perquè és vist excedir els límits dels bans i els termes de dita ciutat".

Els consellers provaren, per llibres antics de la vegueria, el dret a fer-ho dins aquells límits, amb la qual cosa el rei els concedí que:

*"possitis et possint conciliarii venturi et proceres civitatis praedictae perpetuo facere et ordinare in dicta civitate et in dictis terminis superius nominatis banna et ordinationes, cum poenis pecuniariis et corporalibus, veluti membrorum mutilatione et morte sive supplicio ultimo, pro ut vobis vel eis fore videbitur faciendum".*⁷

La ciutat aconseguí que el privilegi fos inclòs dins les Constitucions de Catalunya, en el volum segon de les *Pragmàtiques y altres drets de Cathalunya*, llibre I, capítol 12 "*De statuts i ordinations*" en les dues compilacions, la de les Corts de 1585 i la de 1702.⁸

Ara bé, aquest privilegi recull el dret a fer ordinations i bans, imposant penes fins i tot de mort, o bé cal considerar-lo com una concessió d'un terme? El 1661, el 1664, el 1684 i el 1711, Barcelona, sempre, ho interpreta, per activa i per passiva, com una jurisdicció sobre un terme propi, uns límits que anaven des de Montgat fins a Castelldefels, passant per Finestrelles, Collserola, Gavarra, Vallvidrera, Molins de Rei, sempre aigua vessant fins al mar, tot equiparant terme i territori. En tota aquesta rodalia, diuen, hi ha una única universitat, la de Barcelona, i moltes parròquies que tenen un terme parroquial i institucions pròpies (obers/jurats i sacramental) per administrar-se internament, sense, però, capacitat jurídica ni política. Això es mantindrà fins la Nova Planta de 1716, quan es donarà rang de municipi a totes aquestes parròquies (Soler, S., 2000; Torras, J. M., 1983). Però fins i tot a final del segle XVIII el síndic de Barcelona tornarà a plantejar la inclusió de l'Hospitalet i la resta de pobles dins "*el territori de Barcelona*", obviant ara la paraula *terme*.

L'Hospitalet ho veu d'una altra manera: té son terme i territori propi, "*ab los límits y termes per los quals se separa dels demás termens circumvehins, y també del de la ciutat de Barcelona*". El privilegi, diuen, parla solament d'exercir jurisdicció, civil i criminal, i ens quins casos, en quins aspectes i amb quines penes es pot executar els infractors. És a dir ho equipara a una batllia.

En cas, contrari, acceptar que el terme s'estén des de Montgat a Castelldefels suposa que

"lo lloch del Hospitalet, y altres, hauria de ser part o carrer de dita ciutat⁹ y los ha-

---

⁷ És a dir: "els consellers futurs i prohoms de la dita ciutat pugueu i puguin perpètuament fer i ordenar bans i ordinations en dita ciutat i en dits termes més amunt anomenats, amb penes pecuniàries i corporals, així com mutilació de membres i mort o últim suplici, com a vosaltres o a aquells fos vist de fer".

⁸ GENERALITAT DE CATALUNYA: *Constitucions y altres drets de Cathalunya compilats...* Any 1702, volum II, llibre I, capítol 12, pàg. 38, Barcelona 1995.

⁹ J. Codina troba l'Hospitalet com a terme de Barcelona a final del segle XV (Codina, Jaume, 1987).

bitants de aquell havian de gosar de todas las immunitats, exeptions, prerrogativas y franquetas que gosan los ciudatans y habitans de Barcelona, lo que no està en observança; sent axí que los del Hospitalet, y altres que estan en dits confins, en los drets reals de lleuda y altres drets que es pagan en la present ciutat no són franchs, ni altrament pagan aquells com a ciudatans, antes al contrari són tractats com a forasters, pagant drets de lleuda y los demás drets com a forasters ”.¹⁰

Ens trobem, així, amb tota una problemàtica que sorgeix entre els ciutadans de Barcelona, habitants dins el nucli urbà, i els habitants forans (Soler, S. 2000), és a dir els habitants en les 23 parròquies que ocupen el territori, des del delta del Besòs al nord fins al delta del Llobregat al sud, passant pels pobles del Pla de Barcelona. Unes qüestions que abracen des dels drets i els deures dels forans, especialment en els pagaments i obligacions als quals els sotmet la ciutat, fins a l'ús de l'espai segons l'òptica barcelonina: espai agrícola, espai ramader, lliure trànsit pels camins ramaders, conservació de ponts, camins sèquies i correderes, pas lliure de les vitalles, etc. Tot una temàtica que es pot seguir en els volums de les *Rúbriques de Bruniquer*.¹¹ El cas de l'Hospitalet i el delta del Llobregat és el més significatiu, per ser el territori amb més pastures i pel seu lideratge als segles XVII i XVIII en les reivindicacions d'identitat pròpia contra la ciutat, "la pàtria dels catalans", com s'autoqualifiquen al segle XVIII per implicar la part contrària.

Aquella contradicció no serà resolta. Certament crida l'atenció que tantes vegades com es parla del terme en la documentació barcelonina (en bans, ordinacions, etc.) es trobi uns inexpressius "terme de Barcelona", "territori de Barcelona"; o bé associats "terme y territori de Barcelona" o fins i tot "termens y territori de Barcelona", utilitzant *terme* com a sinònim de límits i *territori* com l'espai per on s'estén aquell; però en cap cas les expressions mostren o es refereixen a dues realitats diferenciades. No s'han trobat referències que especifiquen una rodalia, més enllà de les concepcions defensades per cada una de les parts en conflicte o d'actuacions concretes de la ciutat sobre una o unes parròquies o una determinada part (des de la riera d'Horta a la riera de Sants; dels *mollons* al mar a la part del delta de Llobregat, etc.). Així, veiem actuar aquells oficials de la ciutat des de Badalona fins a Esplugues, Sant Just Desvern, Sant Joan Despí, Cornellà, l'Hospitalet, el Prat i Sant Boi, unes vegades en bloc, d'altres al lloc concret on ha sorgit el problema; menys actuacions trobem sobre Sant Feliu i els territoris nobiliaris de Gavà, Viladecans, Castelldefels i Sant Adrià del Besos. Observem, també, els consellers fent ordinacions que es publiquen en aquelles parròquies i el batlle o el veguer imposant bans o penes.

Com interpretar totes aquestes actuacions? En tenim prou d'acceptar la rodalia especificada en el privilegi de Jaume II com a terme de Barcelona? La historiografia no s'ha posat d'acord sobre això, ni per l'edat mitjana ni per la moderna: Hort i vinyet

---

¹⁰ ACA, Reial Audiència, Processos civils, número 14.702.

¹¹ AHCB, *Rúbriques de Bruniquer*, quatre volums.

de Barcelona?, de la riera d'Horta a la riera de Sants?, del riu Besòs al riu Llobregat? O de Montgat a Castelldefels? Terme ample, terme estret? Sembla clar que, a l'inici dels segles moderns, els límits territorials extrems quedaven difuminats i imprecisos per causa d'una ocupació menor de l'espai, tant per obra dels terratinents de Barcelona com dels propietaris locals; no passa el mateix amb els límits jurisdiccionals, prou clars en les actuacions dels oficials de Barcelona. A mesura que els terratinents barcelonins desplaçaren els propietaris locals de les parròquies; que les inundacions dels rius o l'acció del mar negaren o destrossaren pastures, especialment en el delta del Llobregat; que els conreus s'estengueren tot arraconant i fragmentant les zones de pastures, o que una agricultura més intensiva, de rotacions i llegums, impedia el pasturatge de rostolls o guarets, la ciutat de Barcelona desempolsava antics privilegis per aconseguir noves zones de pastura, expandint de fet el seu terme i territori. Terme i territori de Barcelona és, doncs, un concepte elàstic per a l'època moderna, en el seu esdevenir xoca amb l'existència dels termes parroquials de les comunitats pobletanes.

ELS CONFLICTES

En el cas de l'Hospitalet l'oposició a la presència de Barcelona porta data de 1657, després de l'abandonament i destrucció del poble durant uns quatre anys, arran del setge i la pesta de Barcelona de 1652. Refet i reedificat, segons expressió dels mateixos hospitalencs, cap al 1656, una nova etapa s'inicia sota unes noves premisses. Per primera vegada, una parròquia del terme i territori de Barcelona s'oposa a la crida del veguer de Barcelona feta per manament dels consellers per la qual, altra vegada, es limitava a setanta el nombre de caps de bestiar menut que podien tenir les parròquies per a la seva carnisseria. Els jurats de l'Hospitalet no accepten la imposició i apel·len a la Reial Audiència davant cert desconcert de la ciutat, que trigarà quatre anys a presentar-se (o a assimilar-ho).

No és, però, la primera parròquia a enfrontar-s'hi: el 1643 els consellers de Barcelona parlen de conflictes de pastures amb pobles veïns; el 1645 inicien el plet contra els terratinents de la parròquia de Sants pel dret de conreu sobre les terres de la Marina del delta del Llobregat. El 1648 Barcelona arrenda les herbes i la carnisseria de l'Hospitalet, tot fent constar específicament que es fa sense perjudici ni innovació "*dels drets y pretencions de les causes introduhides per rahó de les pastures y herbes*"; una pràctica que es repeteix amb les herbes i la carnisseria del Prat poc després d'iniciat el plet contra l'Hospitalet, com si es volgués assegurar el territori i la fidelitat de les parròquies veïnes. El 1682 els consellers reconeixen tres plets sobre pastures: contra l'Hospitalet, contra el Prat i contra els terratinents de la Marina del delta del Llobregat.

Aquestes són les dades que coneixem. Podem datar el canvi en l'actitud dels pobles amb la conjuntura derivada de la guerra de 1640. Té quelcom a veure la participació en els costos de defensa que s'exigeix als pobles amb aquesta oposició contra Barcelona, com ja havia passat a finals del segle XV? Està relacionada amb les dificultats

de proveïments de queviures i amb una consegüent major pressió sobre el territori? (Serra, Eva, 1991). No ho he pogut esbrinar. S'inaugura una etapa en què els pobles qüestionaran el domini de la ciutat, primer l'Hospitalet en solitari, després, al segle XVIII, gairebé tots, comandats per l'Hospitalet i per Sarrià.

Sobta el llarg silenci documental, l'absència de conflictes fins mitjan segle XVII. En aquest sentit, abans d'analitzar les diverses etapes, cal aclarir alguns conceptes: no s'ha de confondre bans i tales amb conflictes entre pastors i agricultors. El pagament d'una multa (el ban) i del dany infringit pels pastors en els diversos tipus de conreus (tales) o per entrar a pasturar en zones tancades al bestiar no propi del terratinent (dit també *ban*) és el procediment legal establert des de l'edat mitjana a Barcelona i a tot Catalunya per regular les relacions entre ramaderia i agricultura. Si la imperícia d'un pastor ocasionava danys en sembrats i terres amb fruits, el marc legal, refermat en les Corts de 1585, obligava a rescabalar els danys, pel pagament dels quals s'empenyorava un nombre de caps de bestiar, l'equivalent al preu del dany sofert. Aquest era establert per les dues parts, o bé per una valoració sobre el terreny d'homes bons per cada una de les parts, o bé, com es practica al territori de Barcelona des de 1483, per ordinacions dels consellers, deixant-ho a mans dels prohoms de cada lloc (Bringué, Sanllehy, 2008).

Aquestes ordinacions promulguen la supremacia del qui pateix el dany, el terratinent, sobre els pastors i amos del bestiar i estableixen penes dures pels qui no compleixin el marc legal (córrer el lloc o la ciutat de Barcelona, assots, tants dies de presó com sous imposa el ban, etc.). Al segle XVII veiem funcionar a cada una de les parròquies del territori i a la mateixa ciutat unes anomenades *Guàrdia Reial de les Penyores*. L'amo del bestiar retirava els caps empenyorats previ pagament del ban, la tala i les despeses per la custòdia i alimentació del bestiar, un tant per dia i cap empenyorat.

Aquesta era, doncs, la pràctica usual. Ara bé, el ban es transforma en conflicte (violent o judicial) quan el pastor no accepta els fets o l'import de la tala (d'aquí les constants prohibicions de portar armes els pastors) o, històricament més significatiu, quan recau sobre un territori on es disputa els drets de pastura, siguin camps, heretats (tancament de terres a l'entrada de bestiar) o, especialment, termes. De forma similar, l'empenyorament es converteix en un instrument de lluita quan s'utilitza com a mitjà de pressió per reivindicar uns drets, que poden ser de pastura o de negació de pastura per a un tercer, sobre un territori. En aquest cas, els enfrontaments acostumen a ser molt violents i les autoritats de l'Antic Règim es van veure negres per pacificar el territori i esbrinar els drets de cada una de les parts, complexos i imbricats per l'avenir històric, des de l'edat mitjana (Bringué, Sanllehy, 2008).

És el cas de l'Hospitalet contra les pretensions de la ciutat de Barcelona sobre les pastures dins el seu terme. Es recull en un voluminós plet, de més de 2.000 folis, desconegut per les investigacions que va portar a terme Jaume Codina. La documentació presentada com a proves judicials i el desenvolupament del judici seran la base do-

cumental que fem i farem servir per conèixer els diversos models d'ocupació de l'espai i d'explotació de pastures del territori, abans de l'aparició del conflicte i després¹².

L'EXPLOTACIÓ DE LES PASTURES A L'HOSPITALET I EL TERRITORI DE BARCELONA, 1483-1549

J. Fernández Trabal (1989) ha analitzat els conflictes sorgits per la lluita per la defensa dels drets col·lectius de la lliure pastura durant els segles XIV i XV al delta del Llobregat fins la resolució dels conflictes el 1454 amb una sentència reial. Els pagesos dèltics, entre els quals setze de Provençana, varen obtenir una confirmació de les clausures de les seves terres i la ciutat de Barcelona, un territori delimitat amb fites i mollons per on pasturar els ramats de les seves carnisseries.

Ara bé, són unes ordinacions dels consellers de Barcelona de l'any 1483 les que varen definir el marc legal que sense canvis perdurà fins al 1549. Aplegades sota el títol *De la guarda del territori*, són una recopilació d'altres de més antigues¹³ fetes en un moment en què "*lo dit territori a present és molt bo e millor que no solia en lo passat sembrat, plantat e cultivat*" amb l'objectiu de preservar els terratinents conreadors de l'entrada de bestiar, furts de fruits, cacera, etc.

En relació amb el bestiar, es prohibeix que els carnisseros de Barcelona puguin tenir ni metre bestiar gros ni menut, ni tampoc se'ls pot concedir empriu, és a dir dret d'ús, dins els termes que van de la riera d'Horta a la riera de Sants, sots pena o ban de 5 i 4 sous respectivament, per cada cap i per cada vegada i el doble de nit, amb la facultat d'empenyorar-los. El bestiar en trànsit cap al tall de les carnisseries té pas lliure pels camins, sotmès al pagament de les tales en cas de produir danys. L'espai destinat a péixer continua essent els prats i pasturatges acostumats des d'antic, cosa que continua desplaçant la pressió dels ramats de Barcelona cap a les marines dels dos deltes, especialment el del Llobregat, és a dir el Prat Deçà i el Prat Dellà de la "*parròquia de Santa Eulàlia de Provençana, àlies del Hospitalet*". Contràriament, es disposa que els habitants dins aquell territori de Barcelona poden tenir bestiar propi en les seves terres, en les dels seus veïns o en emprius concedits pels mateixos veïns i el bestiar de conreu té llibertat de péixer pels camins i marges.

Finalment, es potencia el paper dels guàrdies i oficials sobre el territori: poden actuar i actuaran a simple instància i requesta feta de paraula pels terratinents, sense que hom pugui fer demandes sobre les seves resolucions i execucions, imposant, en cas

---

¹² ACA, Reial Audiència, Processos civils, número 14.702. Des d'ara, si no s'indica el contrari, totes les dades i tota la informació provenen d'aquesta font.

¹³ Són les referides als terratinents del quart de S. Pere de l'agost de 1470, els de la guàrdia del territori dels quarters del Pi i Sant Antoni, d'octubre 1470, les de 1466 sobre verdures i vinyes i les més extenses de 1386. AHCB, CC, IV 11, f. 40v-43 i IV, 9 anys, 1466, 1470.

contrari, severos càstigs. Es cedeix als prohoms i consellers locals la solució de conflictes sobre camins, fites, termes, etc.

Aquest ordenament, en desplaçar la pressió sobre les pastures dèltiques i en afavorir els terratinents locals, és la base del moviment de tancament de terres a l'entrada de bestiar que veiem incrementar-se i perllongar-se des de 1496 fins més enllà de 1555¹⁴, a banda i banda de la zona closa al bestiar foraster. En el cas de l'Hospitalet i el delta del Llobregat, la conjuntura és favorable als terratinents: expansió dels conreus des del camí reial fins a la carretera del Prat portada a terme per propietaris locals i amb poca presència dels forasters.

El tancament de terres s'inicia l'estiu de 1503¹⁵ (collita recollida, pastures al rostoll) amb la concessió de tres bans: el primer a instància de 36 parroquians de l'Hospitalet, 7 de Cornellà i un d'Esplugues; el segon, l'agost, a 13 de l'Hospitalet, 1 del Prat, 10 de Barcelona i 1 de Sant Just i el tercer a 3 de Cornellà, 11 de Sant Boi i altres 3 més, sense indicar el lloc. En aquestos casos són peticions individuals, sempre sobre terres, honors i possessions seves situades dins les respectives parròquies. Però l'abril de 1505 la instància fou col·lectiva: 44 parroquians de l'Hospitalet en nom de tots els que tenen possessions a la parròquia (*"e la major part de aquells"*) s'abdiquen de la facultat d'acollir bestiar dels carnisers, bestiar foraster ni de persona estrangera, així gros com menut, en les seves terres, cases i corrals per les moltes tales que aquelles bèsties fan als conreus i insten el veguer un ban per a tothom qui tingui possessions en dita parròquia. El ban de 100 sous per cada vegada és elevat, penalitza l'estada superior a una nit i prohibeix donar llicències de pastura a bestiar estranger a la parròquia dins les terres pròpies.

El 1509 i el 1513 trobem altres dos bans més. El primer encapçalat pel cavaller de la torre de Cornellà, més 16 parroquians de l'Hospitalet, 4 de Sant Just i un de Sant Feliu inclou les seves possessions en aquelles parròquies, més Esplugues i Sants, totes circumveïnes. El segon és instat per tres jurats de l'Hospitalet en nom propi i de 21 terratinents locals pels danys que causen els bous, porcs, moltons i muls dels mateixos parroquians; obtenen un ban sobre les terres pròpies i llogades, estenent la prohibició al bestiar dels mateixos parroquians i habitants de l'Hospitalet.

Un moviment similar de tancament de terres passava al delta del Besòs (Badalona, bans de 1503, 1509, 1524 i 1527), a l'altra banda de la zona vedada per les ordinacions de 1483.

Aquell model d'explotació de pastures, lligat a un tancament de terres per fer front a

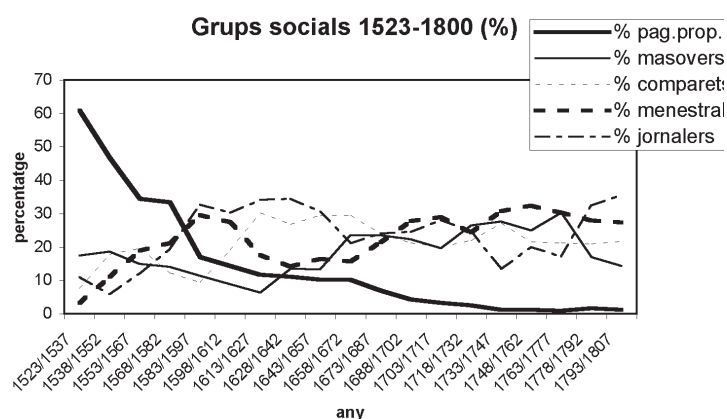
---

¹⁴ Són les dates extremes del volum de crides del veguer que recullen les concessions dels bans. AHCB, Veguer, X, 11-12. No s'ha conservat cap volum més, ni abans ni després, amb aquestes concessions. Per això desconeixem fins quan durà aquest moviment de tancament de terres. És possible que perduri fins al 1585, quan la Batllia General inicià la concessió de bans.

¹⁵ Jaume Codina troba una concessió de la privativa de la carnisseria i de les herbes feta per la Batllia General l'any 1490. Volum I, pàg. 407.

la pressió del bestiar foraster, al del tall de moltó de Barcelona i/o al dels veïns, concorda amb el predomini del grup social format pels terratinents locals en les diverses parròquies del territori de Barcelona. Així, a l'Hospitalet els propietaris de la trentena de masies, més els que posseeixen camps i terres, són durant el període 1523-1537 les dues terceres parts de la societat local (vegeu el gràfic I), mentre que la resta de grups socials són insignificants. Una estructura de la propietat que podem ampliar a tot el delta del Llobregat (Codina, 1971: 380, 105-111, 250).¹⁶

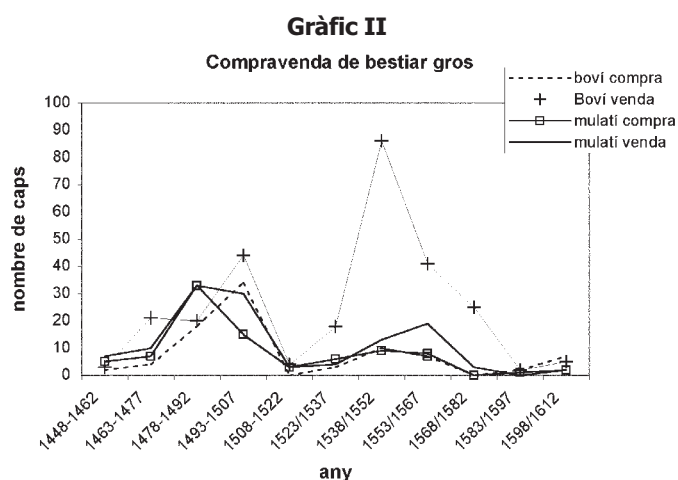
Gràfic I

Font: elaboració pròpia a partir de les dades quinzenals de J. Codina, 1988

Aquest grup de terratinents de l'Hospitalet explotaven les pastures pròpies del delta per a una cria i cria de bestiar boví, bous especialment (vegeu el gràfic II) i en menor grau el mulatí, on també les vendes superen les compres. A la recuperació després de la guerra li succeeix una etapa amb una producció ramadera abocada al mercat durant tot el segle XVI, partida en dues fases per la crisi de 1508-1537: els bous els venen majoritàriament a pagesos de les parròquies dels voltants, en segon terme als seus propis veïns; compren mules, eugues i rossins a pagesos de Barcelona i els recrien i els revenen als seus veïns. Aquesta cria de bestiar a la Marina es pot ampliar a tot el delta del Llobregat (Codina 1971, 193).

¹⁶ Remarquem que la correlació de forces socials no canvià fins a principi del segle XVII (gràfic primer), en lenta davallada a causa de la secessió dels propietaris de les masies dels Banyols en la nova parròquia del Prat, la migració cap a Barcelona de propietaris de masies del Prat deçà (els Esquerrer, els Lluell, etc.) i a la lenta, però progressiva, adquisició de terres i masies per la burgesia barcelonina. Llavors, els menestrals amb alguns propietaris conformaran una nova minoria dirigent, units, després, amb els comparets i els masovers. Cosa que donarà lloc a diverses fases de dominació social i política, força ben estudiades per Jaume Codina, en la vessant de participació i conformació dels consells (parroquians/no parroquians, consells de propietaris dividits en mans, consells oberts, consells restringits, etc.) (Codina 1988). De poble de pagesos el segle XVI, a poble de menestrals des del XVII i poble de jornalers a finals del XVIII.

Font: elaboració pròpia a partir de les dades recopilades per J. Codina, 1988

Ara bé, des de la dècada de 1520 sembla que comença a trontollar aquell model d'explotació a causa de l'escassetat de pastures i la consegüent pressió sobre els conreus. Veiem pobles situats dins la zona vedada que demanen bans: Sants el 1524, Sant Andreu del Palomar el 1532 i 4 vegades més l'any 1549, Sarrià ho fa el 1549. Des de 1533 s'inclou en les crides de sèquies la prohibició de tenir més de dos porcs per limitar els danys en les correderes i sèquies; i el 1541 hi ha una crida sobre el compliment dels privilegis, ordinacions i l'ofici de carnisseres.

Cal situar en aquests anys l'aparició d'un fenomen nou: el gran desenvolupament de les carnisseries locals, moltes encara a mans del sector més benestant de les localitats, però en lent traspàs cap una explotació col·lectiva (Fernández Trabal, 1989). L'Hospitalet obté el control de la carnisseria el 1527 i el nou establiment el 1537. I el 1591 es fa l'acord pel qual els terratinents locals cedeixen a la comunitat l'explotació de les pastures. A més, la penúria de pastures es veu agreujada per desastres en els deltes: "per ésser la mar tant per lo territori y tant estret y falta de pastures".

L'EXPLOTACIÓ DE LES PASTURES A L'HOSPITALET I EL TERRITORI DE BARCELONA, 1549-1643

Tot això desembocà en unes noves ordinacions dels consellers de Barcelona fetes el febrer de 1549. S'inhibeix el veguer i es dona tota la jurisdicció als obrers de les obres públiques de la "ciutat, termens y territori" per tenir en condret les vies públiques, camins, carrers, passatges, ponts, ravals, valls, clavegueres, "bollons", correderes, sèquies i les pastures. Per la conservació i custòdia d'aquestes es limita a 70 fins 80 caps la quantitat de bestiar de tall de cada una de les "carnisseries foranes", és a dir les carnisseries "són dins los tèrmens y territori de la present ciutat, ço és de Mongat fins a Castellfells", sota un ban de 25 lliures als infractors.

El mateix any una súplica d'una representació de sis terratinents del territori de Barcelona al lloctinent del Principat clama contra els danys causats pels carnisseres i pastors, els avalua en un terç de la collita i en demana justícia. El resultat final fou una crida del lloctinent que ratificà en tot el model de 1483. El ban pel bestiar menut és ara de dos sous per cap i per vegada, el doble de nit, entre Horta i Sants i altres dos sous més a pagar a l'amo per cap i vegada; qualsevol damnificat pot prendre penyores per les tales i, fins i tot, matar-lo "sens tota pena" i s'endureix el tractament de les armes portades pels pastors. Es manté el dret que dins els "termens o territori de Barcelona" tothom que té mas o casa pot tenir bestiar en el seu mas, el del veí o del qui li doni empriu, caient en els mateixos bans en cas de donar dany¹⁷.

Escassetat de pastures, auge de les carnisseries locals (Dantí, 1998, p. 152), pressions dels terratinents i les dues noves crides provocaren un nou allau de bans de tancament de terres. En un pas més, el 1553 una nova crida estableix la llibertat de pastures per a tot el bestiar menut del tall de moltó destinat a la provisió de Barcelona per qualsevol part i llocs del territori, horts i vinyes incloses, solament sotmès al ban en cas de damnificar els fruits. La resta de bestiar s'ha d'atènyer a les ordinacions de 1483.

La limitació a 70/80 del nombre de caps de bestiar provocà conflictes. Jaume Codina narra l'oposició de les parròquies amb terres a la Marina, mentre es mantenen tancades les terres de conreu:

"per real privilegis als terratinents en las parròchias de Santa Eulàlia de Prohensana y de Sants y altres és permès tenir y pasturar tota mena de bestiar en les terres ermas y que no són ni stan conreades, sens encórrer ni caure en ban".

Per això, l'Hospitalet continua arrendant la carnisseria incloent en la taba que l'arrendador pot tenir fins a 300/400 caps, com el 1561. El 1564 el rei Felip II confirma els antics privilegis de pastura de tota mena de bestiar en una resolució favorable a les parròquies del Delta i, segons sembla, contrària a Barcelona¹⁸. Però la nova situació no durà gaire. El 1573, per una nova ordinació de Barcelona, es torna a clausurar des de la riera d'Horta a la de Sants i es manté el límit dels 70/80 caps. Ara bé, el ban es redueix a 10 lliures.

Aquest període es caracteritza pel major control del territori per part dels consellers i del Consell de Cent de Barcelona en defensa de les pastures del territori, "las quals són totes y deuen ésser del bestiar de la ciutat". A l'altra banda, a més dels criadors de bous dèltics, els carnisseres locals:

"ésse vist que per aquells se són fets tants excessos que no contentant-se dels caps y bestiar necessari y com està tatxat han fet cabals o grangeria de tenir gran

---

¹⁷ AHCB, Veguer X, 11-12, crides 1496-1555.

¹⁸ Segons Codina, Jaume, vol. II, p.26; AHCB, Veguer, verbals, III-4 i ACA, RC, 4303, f. 86.

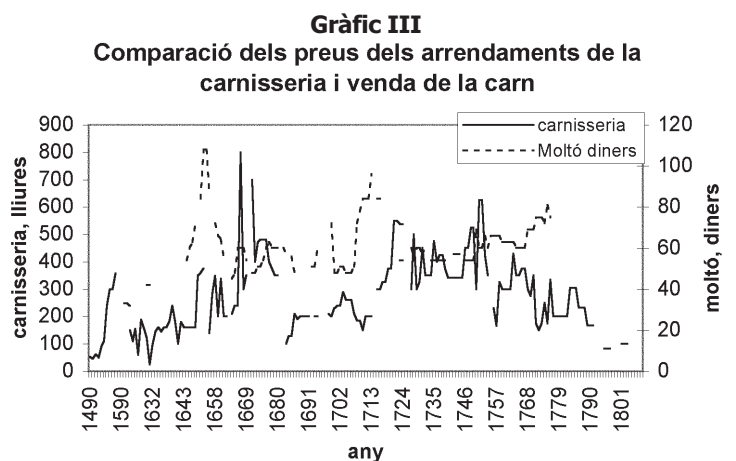
nombre de bestiar, tallant y consumint ditas pasturas y donant molts danys als terratinents y en gran dany del bestiar de dita ciutat”.

Tenim documentat problemes amb els carnisseres locals els anys 1560 (Clot, Horta i Sants; execució contra Jaume Soler, carnisser del Clot), 1567 (Clot, Horta i Sants, ordre de treure els moltons que superin els 70/80 caps), 1571 (Sant Andreu, Santa Coloma, Sarrià, l’Hospitalet, Horta i el Prat; manament de treure el bestiar que superi el nombre, per no trobar-se pastures i per conservar la possessió), febrer de 1572 (Sant Andreu, Santa Coloma, Sarrià, l’Hospitalet, Horta i Prat), agost de 1572 (empenyorament a Anglès, carnisser de Sarrià, per l’excessiu nombre de bestiar), 1573 (crida de no superar els 70 caps, a Barcelona, Sant Martí, Badalona, Santa Coloma, Sant Andreu, Sant Genís d’Horta, Sarrià, Esplugues, Sant Just, Sant Joan, Sant Boi, Massanera, l’Hospitalet i Sants), setembre de 1584 (es dona tres dies als carnisseres i cabaners per treure l’excés de moltons —màxim 75 caps—, ovelles, cabres, crestats, vaques i bous), finals de setembre 1584 (si en 24 hores no treuen l’excés de moltons i ovelles s’executi Bartomeu, carnisser de St. Andreu; Fonollar, carnisser de Santa Coloma; els pastors d’en Pi de Cornellà, carnisseres de l’Hospitalet i mossèn Torroella, carnisser de Sants) 1597 (crida recordant el límit de caps, un ramat de 70 caps, ban 10 lliures, les mateixes parròquies), 1599 (mateixa crida per les mateixes parròquies, davant l’escassetat de pastures “*per ésser la mar tant prop lo territori y tant estret*”) i 1628 i 1629 (singles crides repetint el mateix).

Dos models es confronten: els carnisseres forans i el model barceloní. Els primers pasturaven ramats al voltant dels 300/400 caps en les parròquies de més tragí i comerç, per ésser en les vies reials de comunicació, pel “*molt concurs y comerç de gent*”, com diu l’Hospitalet. I, afegeix, amb “*moltes cases, torras y heretats de personas de qualitat y estimació que tenen molt traffach de família y mossos per lo conreu de ditas terras y heretats, vinyas, arbres y fruiters, de que està molt poblat y abundant*”. Arrodonien el negoci amb les parceries de bestiar que feien amb els terratinents locals de la seva parròquia, possiblement per vendre el bestiar als carnisseres de Barcelona. A més, a l’Hospitalet, per triplicar o quadruplicar el preu de l’arrendament de les herbes de la carnisseria varen especificar en les tabes que l’arrendador podia vendre les pastures de la parròquia als arrendadors del tall de Barcelona al preu que convinguessin entre ells. Els lligams entre uns i altres eren freqüents, així s’observa en el cas de l’Hospitalet (comercials, mateixos arrendataris, etc.).

El model que Barcelona vol implantar (70/80 caps) redueix a la meitat la pressió de les 22 carnisseries foranes. Però en cap cas disminueix el consum anual de carn ni el de pastures, avaluat l’any 1682 per l’Hospitalet en 12.350 moltons, sense Barcelona, mentre situa la capacitat de pastures de les 27 hores de tot el circuit en 23.150 moltons. Exportar el model d’una reserva de carn per a unes dues setmanes (els 70/80 caps per a unes morts de 5/6 caps al dia és l’equivalent a un ramat de 4.000 caps per a uns sacrificis diaris de 300/400) a les carnisseries foranes els obligava a una intensificació de les relacions comercials per la compra continuada de moltons a la qual se les sotmetia. En això, els carnisseres locals es trobaven davant un clar desavantatge

enfrent de la imponent xarxa de contactes establerta per l'oligarquia burgesa barcelonina per tal de reposar el bestiar sacrificat (Pirineus, Aragó, França, etc.). Acceptar el model barceloní és caure en la xarxa dels arrendadors o reponedors dels moltons del tall de Barcelona.

Un clar motiu d'enfrontament, i més si, com és el cas de l'Hospitalet, a la consolidació de nous grups socials al si de la comunitat (vegeu el gràfic I) unim la recerca de cabals per fer front a l'endeutament comunal (Codina 1988, II, 236, 340-348): aquest el troben en la potenciació de l'arrendament de la carnisseria (vegeu el gràfic III) i d'altres monopolis comunals.

Per fer això cal una nova renúncia dels parroquians al seu dret a pasturar les herbes dels camps propis o llogats i un compromís de la comunitat en la defensa de les pastures de la parròquia enfront de l'entrada de bestiar foraster, és a dir, de Barcelona.

EL CONFLICTE ENTRE L'HOSPITALET I BARCELONA, 1657-1713

El gener de 1657 els consellers de Barcelona fan una de tantes crides recordant el límit dels 70 caps. Específicament, manen a l'Hospitalet que no impedeixi l'ús i empiu de les pastures. Aquest respon que les herbes són pròpies de dita universitat i particulars i, per tant, poden tenir el nombre de bestiar que vulguin. Assenyalen que la ciutat té empiu en certa part del seu terme, ja assenyalat i dividida pel camí dit de València. L'abril, arrenden la carnisseria, contestat per Barcelona amb una segona crida prohibint tenir més de 70 caps. El fet innovador fou la decisió de l'Hospitalet d'apel·lar a la Reial Audiència aquesta crida que limitava el nombre de bestiar; així obtindran lletres de no innovar, contràries a Barcelona. Ja no són els propietaris locals qui controlen la vila; els menestrals, comparets i masovers fan sentir la seva força i els interessos són uns altres (vegeu el gràfic I).

Quatre anys després, com si res hagués passat, els bestiaris de Barcelona continuen pasturant pel terme. El sacramental amb els tres jurats fan un pas insòlit, certament desproporcionat: per dues vegades empenyoren els ramats sencers dels arrendataris del tall de Barcelona; la primera, una penyora de 884 moltons que pasturaven en el Pla d'en Costa i la segona, una de 663 caps. Es basen en la crida general que fa el batlle de Barcelona a l'inici de la seva jurisdicció ordenant que cap bestiar foraster peixi les herbes dels particulars terratinents. A instància del veguer i del batlle de Barcelona, els quatre hospitalencs són citats a declarar a Barcelona. Allí, el síndic de la ciutat fa capturar Josep Modolell, Miquel Modolell, Pere Cussona i Pau Mora i els posa a les presons episcopals. Mentre, el conseller tercer de Barcelona, el doctor Gerònim Riera, amb el veguer es presenta a la Guàrdia reial de les penyores de l'Hospitalet i, sense dret a llei, s'emporten els dos ramats. A continuació, la ciutat declara marca i represàlia contra els habitants de l'Hospitalet; els prenen un "*rossí y un jument*". Tres dies després, un decret de la Reial Audiència els treu de la presó i mana restituir el bestiar gros. Barcelona, que no s'esperava aquesta oposició, es veu obligada a comparèixer al plet; s'observa certa prepotència i menyspreu en les al·legacions; semblen, també, una mica improvisades.

Des d'ara es fixaran les dues posicions. L'Hospitalet afirma que té terme i territori de per si, amb els seus límits i termes que el diferencien i separen dels veïns i de Barcelona. Per consegüent, els habitants del terme i universitat són senyors de les terres i de les herbes per dret comú i municipal. La resta d'al·legacions van destinades a refutar els privilegis que presenta la ciutat. Presenten com a proves els actes d'arrendament de la carnisseria des de 1632 fins al 1668, els únics que es deuen trobar a l'arxiu del rector. Finalment, defineix dues parts del terme: per damunt del camí de València no es reconeix a Barcelona el dret a pasturar ni péixer, solament el dret de trànsit, no pas apletar ni pernoctar. Per sota el camí accepta els drets de Barcelona sobre les terres incultes dels joncars de la Marina, si bé protesta que les fites es posaren més a prop de la part de l'Hospitalet del que es devia, incloent-hi erròniament terres de conreu, i no renuncia a considerar aquesta part com a terme propi. Per això, demana la conservació del dret sobre tot el terme, inclosa la Marina.

Per la seva part, Barcelona es basa en tres pilars: un únic terme i territori propi des de Montgat a Castelldefels; uns privilegis i unes sentències reials que avalen els seus drets (en relaciona durant tot el plet un total de nou) i en una possessió immemorial del dret de péixer i pasturar sobre totes les terres ermes i boscoses del territori i sobre les terres de particulars incultes i, també, les conreades, una vegada s'han tret els fruits. Aquestes al·legacions es reiteraran fins 1713, especialment el 1684 i el 1711, això sí, més elaborades que no pas el 1661. Ens interessan solament les que parlen del territori. Remarquem les següents:

- El terme de Barcelona s'estén des de Mongat a Castelldefels, segons el privilegi del rei Jaume II de 1319 i, per tant, forma una única universitat.

- És lícit a qualsevol universitat de qualsevol ciutat, vila o lloc pasturar i fer pas-

turar per si o per arrendataris els seus bestiaris en les terres dels particulars de son terme, una vegada trets els fruits de les terres.

- Nega que l'Hospitalet tingui terme particular i separat; al contrari, la parròquia s'inclou dins el terme de Barcelona. Si se'ls ha concedit tenir jurats i sacramental en forma d'universitat és solament per administració interna.

- Tots el llocs dins el terme de la ciutat estan subjectes a tots els estatuts, ordinacions, bans i oficials de Barcelona.

- És lícit a les universitats decretar la forma i manera de pasturar les herbes i imposar un límit en el nombre de caps. Dins aquest marc, els particulars poden tenir bestiar o arrendar les herbes (recordem els 70 caps que poden tenir com a màxim les carnisseries, etc.).

- Sobre les marines dèltiques, Barcelona pretén que no es pot reduir a cultura les terres situades dins el perímetre marcat amb els mollons, tant a llevant com a la marina de ponent, fitada fa poc per ordre dels consellers, però l'origen de la pretensió, diuen, és molt antiga.

Presentades les al·legacions per cada part, el plet s'atura durant tres anys, no hi ha actuacions, com si els parroquians haguessin estat convençuts. Barcelona continua pasturant! No ens ha d'estranyar. Des d'ara veurem rebrotar el plet intermitentment el 1664, 1676-1678, 1681-1684, 1690-91, 1696-99, 1703-1713, 1725, 1737-39, 1741-43, 1752-58 i 1764-69. El que varia no són les posicions de sortida, sinó les estratègies diferents utilitzades per l'Hospitalet per aconseguir el control del seu terme.

Vegem els aspectes més importants. El 1664 "*els jurats y molts dels singulars homens de la universitat de Santa Eulalia de Provensana alias del Hospitalet*" es dirigeixen a la Batllia General de Catalunya¹⁹ exposant:

"lo gran y excessiu dany que los bestiaris dels circumvehins y altres forasters [...] donan y causan tant de dia com de nit en lo terme de dita parròchia del Hospitalet, terras y honors y possessions de aquell, fent de pexer y menjar ab dits llurs bestiaris las herbas y pasturas del dit terme de dita parròchia del Hospitalet devastant los conreus de las terras conreadas, passant per aquellas ab dits bestiaris y los arbres són en dit terme, lo que és causa que no sols lo qui té arrendat lo tall de las carns de dita parrochia sinó també los naturals y habitants de aquella no poden sustentat los bestiaris tenen per la provisió del tall de dita carniceria y per los conreus de las heretats y terras tenen y posseheixen..."

Per això, el batlle general de Catalunya "*veda y mana*" que no es pugui entrar a pas-

---

¹⁶ ACA, Batllia General, Classe C, n. 8, f. 16v i ss.

turar en les terres cultes i incultes etc. sots bans de 4 sous. A més, es reorganitza la pastura del terme limitant la cria de bestiar gros:

"perquè los bestiar dels conreus de las terras del terme del Hospitalet que són dels naturals y habitants de aquell pujan ab major comoditat sustentarse de las herbas y pasturas del dit terme del Hospitalet per exequió de la deliberació sobre assò feta per lo consell de la dita parrochia y terme del Hospitalet als trenta de juny, 1664 [...] se diu, prohibeix y mana a tots los naturals y habitants de dita parrochia y terme que en aquella no pujan tenir a més del bestiar que hauran menester per los conreus de las heretats y terras de dit terme sinó dos vacas ab sos nadons, las quals juntament ab lo dit bestiar de conreu podran pasturar y de pexer las herbas y pasturas de dit terme [...]"

La qüestió social és present amb la prohibició d'espigolar abans de treure les garbes sots altra pena de 3 lliures i pèrdua de "las manadas" d'ordi, blat civada o mill.

Barcelona reacciona reactivant el plet. Exhibeix les crides i ordinacions ja esmentades, totes aquelles que ens han permès conèixer l'explotació del terme de la parròquia fins el 1643. Sembla que va ser efectiu, perquè el plet s'aturà altra vegada, ara per un període llarg.

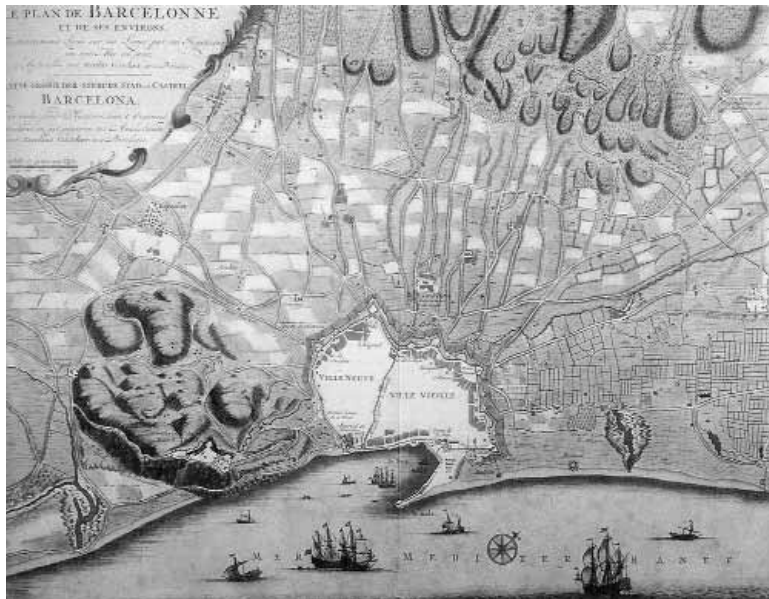
El 1676 Barcelona denuncia que el sacramental, els jurats i altres de l'Hospitalet treuen violentament el bestiar camí de València amunt, fent-lo anar camí de València avall fins la mar. S'exclama que sense aquelles pastures és impossible el proveïment de carn. L'Hospitalet respon que es va fer amigablement, "ab molta cortesia y humilitat", que anaven sense capa (denota que no portaven armes), i amb una "canya o gayato cada un". Al juliol, un manament de la Reial Audiència a l'Hospitalet obliga a abstenir-se d'aquestes accions i d'empenyorament, sots pena de 50 lliures. S'apel·la i es continua actuant; confirmació de la sentència el 1677 i noves actuacions violentes, fins que el 1678 sengles provisions eleven la pena a 200 lliures i es mana que deixin pasturar lliurement els bestiar de Barcelona per terres ermes i cultives, aixecats els fruits.

Mentre, segueix el plet amb al·legacions i rebudes de testimonis, l'Hospitalet el 1682 cerca novament el suport de la Batllia General. Primer intenta un plet (1682-1689) emparant-se en l'establiment de la carnisseria, cosa que, recordem, Barcelona no qüestionava sempre que no se sobrepassés els 70 caps. L'oposició de la ciutat, reclamant unir els dos plets, farà fracassar aquesta iniciativa. Després, el 1683, obté un nou ban del batlle general de Catalunya, similar al de 1664²⁰. Les terres a tancar s'amplien, però, a les "vinyes, malloles [...] y las terras quant són guaretadas y en los camps a hont són las garbas quant són segadas y fetas garberas". Es prohibirà entrar-hi a pasturar. També hi tornem a trobar la qüestió social, ara amb la prohibició de "robar" raïms de les vinyes (és a dir, el costum comunal d'espigolar que practicaven els més

---

²⁰ ACA, Batllia General, Classe C, n. 9, F. 162v i ss.

Plànol del Pla de Barcelona. 1713.
Font: Institut Cartogràfic de Catalunya

pobres del terme) ni arrancar ni tallar ceps ni rabasses, sots pena de 3 lliures. Es deixa als jornalers i pobres sense espigolar el raïm.

Aquesta vegada sí que s'aplica el ban contra Barcelona: un empenyorament de 40 caps sobre un ramat de 830 moltons i un altre de 60 sobre un de 766 caps. Cosa que provoca que la Reial Audiència mani al veguer l'execució per 150 lliures contra Josep Duran, jurat en cap (2 mules), Miquel Oliver (1 egua) i Pau Hugo, el sacramental i la restitució de les penyores sots pena de presó. Una caució permet recuperar el bestiar i un arrendament de la carnisseria de l'Hospitalet a un ciutadà de Barcelona i, a la vegada, particular de l'Hospitalet, deixa entreveure certs pactes, que desconeixem, però que calmaren la situació.

Retinguem, però, el canvi d'estratègia present en el ban de 1683 i en els articles de les al·legacions presentats aquest anys: s'acusa Barcelona d'entrar en terres conreades quan encara tenen els fruits, en terres guaretades, o sembrades, o bé preparades per sembrar (dites "de pròxim"). Des de 1683, però sobretot des de 1690, ja no es parla d'extensió (des del camí de València fins al lloc tot és cultivat) sinó d'intensificació de conreus: l'increment dels llaurons (fins a quatre o cinc per any) i dels conreus en petites parts dels camps en l'any de vaga (ordi i civada, o faves o favolins) deixen poc marge a la pastura dels rostolls; l'espai trencat i compartimentat entre guaret i conreus dificulta la pastura sense damnificar les terres. I les vinyes obren un nou front de lluita.

Barcelona té totes les de perdre, pels penyoraments (1690) i, sobretot, per decrets judicials adversos, prohibint-li entrar en terres cultivades, com els decrets de 1696, 1699, 1703 i 1709.

Barcelona ho atribueix a un engany (els pagesos, diuen, deixen les garbes més d'un mes, acostumen a llaurar immediatament, etc.), reitera el dret a pasturar en terres boscoses, ermes i les cultivades i demana aclarir quan s'han de considerar llevats els fruits del camp (fruits collits o trets?), quan una terra s'ha de considerar de pròxim i precisar conceptes com prats, terres ermes, terres de pròxim, rostolls, terres guaretades, guaret, etc. Els conflictes sobre pastures mostren oposició als canvis (la intensificació dels conreus), però també veiem com les resistències els estimulen. Per contra, Barcelona defensa un model comunal, però sense aquella cohesió que s'endevina en les comunitats pirinenques.

La ciutat replica incrementant el nombre de caps des de 5.000 fins més de 7.000. L'Hospitalet protesta: si la ciutat té la mateixa pretensió contra tots els llocs del seu territori, per què concentra el bestiar dins una rodalia de 2 hores (riera de Sants, prop St. Pere Màrtir, riu Llobregat i des del lloc fins al mar)? Accepta que Barcelona pasturi dels mollons a mar, a la partida dels Joncars, on disposa de 1.500 mujades aptes per alimentar 4,000 caps. A canvi, li demana una declaració expressa que no pot entrar des del camí de València en amunt i una redistribució "*del bestiar de la tria*" per tot el territori de Barcelona. No s'accepta.

Un pas més. L'any 1689, l'Hospitalet demana visura per identificar la rodalia del seu terme i la quantitat d'herba que hi ha per pasturar. Maniobres dilatòries i la presència de la guerra a les portes de Barcelona, des de 1713, ho impediran.

Des de 1703 el canvi d'estratègia el fa Barcelona. Primer empenyorant els bestiar que troba a casa del carnisser de l'Hospitalet per sobrepassar els 70 caps (464 moltons el 1703; 481 el 1709; 226 el 1726 i 390 que denuncia el 1737). Després, dirigint cap als seus interessos el procés sobre la pastura en terres de conreu. No anirà més enllà d'unes àmplies al·legacions de 1711; la guerra paraitzà el plet.

És il·lustratiu observar el comportament del gràfic de l'arrendament de la carnisseria en aquests anys de finals del segle XVII (gràfic II). Mentre el preu de la venda a la menuda de la carn puja, el nivell de l'arrendament de les pastures del terme parroquial està força baix. És el resultat directe del desenvolupament del conflicte i la competència de la ciutat de Barcelona.

CONCESSIÓ D'AJUNTAMENT A L'HOSPITALET: EL CONFLICTE ELS ANYS 1713-1769

Sebastià Soler (2001) ha estudiat l'impacte del règim de Nova Planta sobre els pobles del pla de Barcelona, una anàlisi que es pot estendre a l'Hospitalet: el nou règim repressor, militar i polític, de Catalunya, va fer desaparèixer tot tipus de jurisdicció i tot tipus d'autoritat de la ciutat sobre el seu territori, "*ample i estret*"; les antigues parròquies varen ser transformades en "*ajuntaments*" i dotades d'una organització municipal que abraçava un terme propi, l'antic terme parroquial, tot, això sí, dins les

escasses atribucions de la Nova Planta municipal. Els nous municipis es constituïren el 1718 (S. Soler, 2001, J. M. Torras, 1983). Les pastures i les herbes passen a ser un dels punts de l'administració a càrrec dels regidors, en el nostre cas dels regidors de l'Hospitalet. Desapareix de la documentació l'expressió "terme y territori" i la substitueix el del "territori de la ciutat", una expressió geogràfica.

La correlació de forces, doncs, canvia radicalment. La ciutat no pot continuar emparar-se en conceptes com *terme propi, única universitat, capacitat de manar, d'imposar ordinacions o bans*, etc. Li resten, encara, altres dos pilars per continuar pasturant pel nou terme de l'Hospitalet: els antics privilegis concedits pels reis i la possessió immemorial practicada des de l'edat mitjana. Hi afegeix, a més, una realitat: no té altres herbes que les del seu antic territori. Aquesta continuïtat en les pastures fa que el 1725 l'Hospitalet reobri el procés "sobre las hiervas de dicha universidad y drecho de apasentaras" i procedeixi a fer tres empenyoraments (30, 10 i 30 caps) per pasturar "las hierbas propias de dicha universidad" sense llicència, sempre contra el bestiar de Barcelona trobat en terres de conreu on encara hi havia els fruits. El plet es planteja en termes si la ciutat pot péixer en tot el terme de l'Hospitalet o tan sols des dels mollons al mar.

Els arrendataris de les carns de Barcelona continuen fent pasturar el bestiar pel terme, mentre, amenacen els de l'Hospitalet de privar-los de pasturar el seu bestiar en les seves pròpies terres. Per això reaccionen empenyorant tot el bestiar que troben en la carnisseria de l'Hospitalet (150 moltons i 76 ovelles) i passen a sacrificar-los.

Des del primer moment, Barcelona veu el perill que l'exemple dels empenyoraments s'estengui per tot l'antic territori: "que ha exemplo de los de Hospitalet executaran lo mismo los otros bayles y regidores de los términos de este territorio de Barcelona, siendo imposible assí el poderse mantener el ganado para el abasto de esta ciudad"²¹. En efecte, tres anys després Sarrià inicia la seva tanda d'empenyoraments. Barcelona reacciona citant els pobles compresos en l'arc de territori que va des de Badalona a Esplugues, Cornellà fins a Sant Boi, de riu a riu, les zones per on pasturaven els seus ramats: "Barcelona contra todas las universidades de los términos sitos en su territorio"; "el término general y propio de la ciudad", per on té la possessió, diu, de pasturar per les terres dels particulars i pel terme. Des d'aquest moment, l'Hospitalet i Sarrià dirigiran el conflicte, que se centrarà a fer empenyoraments contra el bestiar dels ramats de Barcelona acusant-lo d'entrar en les terres de conreu quan encara hi ha els fruits. Ara s'inclou la vinya i l'olivera, com terres vedades a l'entrada del bestiar. Expansió del conflicte, expansió dels empenyoraments²².

Per la seva banda, Barcelona afegeix el criteri d'utilitat pública: les pastures són ne-

---

²¹ ACA, Reial Audiència, Processos civils, n. 14702, 25 de juny de 1725.

²² ACA, Reial Audiència, Processos civils, n. 14702, foli 377.

cessàries per mantenir el proveïment de la carn; els pobles han d'ajudar, per això han d'acceptar una servitud de pastures, compensada amb els avantatges comercials que obtenen amb la venda dels seus productes a la capital:

*"cedan y coadjuven a la manutención de aquella en lo que les pueda en alguna manera ser dañoso, como en la servitud de los pastos, ya que por medio de sus moradores y vezinos tan continuamente logran el desfrutar la venta de sus productos y frutos en precios bien excesivos, lo que no podrian lograr a ser citos en parajes distantes de esta capital".*²³

Un altre salt en el temps fa pensar que les protestes de Barcelona foren efectives, fins l'ofensiva de l'any 1737 feta pels pobles de l'Hospitalet, Sarrià, Sant Boi i Sant Adrià del Besòs. Nous empenyoraments per entrar en terres de conreu amb fruits o sembrades o de pròxima sembra (un el 1736, dos el 1737 i un el 1738, sobre ramats de 500, 800 o 1.000 caps) donaren lloc a altres provisions que estableixen la llibertat d'entrada de bestiar en terres incultes i cultivades una vegada trets els fruits i en les quals no fossin de pròxim a sembra. Però l'Hospitalet continua empenyorant, com el juliol de 1737 quan un regidor, l'arrendador de la carnisseria local i quatre homes armats amb escopetes empenyoren 6 moltons de Barcelona per péixer *"en tierras aradas dos veces que vulgarmente se llaman de guaret"*.

Barcelona es defensa al·legant que les terres són en guaret o ja no tenen fruits o encara no estan preparades per a la sembra; en definitiva no feien danys. Al contrari, diuen que diversos amos de terres pagaven els pastors de la ciutat per bogar les terres. Acusen els arrendataris de les carnisseries locals de tenir més dels 70 caps preceptius, com els 390 caps que troben a l'Hospitalet, però no obtenen l'execució com abans de 1714. Però el 1739 el relator de la Reial Audiència es creu la versió de l'Hospitalet i Sarrià (Francesc Borràs, relator de la Reial Audiència, té terres a l'Hospitalet per on pasturava el bestiar de Barcelona) i prohibeix l'entrada en terres amb fruits o de pròxim preparades per sembrar del terme de l'Hospitalet, una resolució favorable, però que no soluciona res.²⁴

I Barcelona acudeix al corregidor dues vegades, l'any 1741-1743 i l'any 1752-1758: aquest mana per tot el territori de Barcelona que *"no pongan embargo alguno en el paso y pasto del ganado de Barcelona"*. Dues vegades l'Audiència paralitza el manament i dues vegades l'Hospitalet ho acompanya amb nous empenyoraments (1743, empenyorament de 12 moltons sobre un ramat de 1.200 caps, a l'hostal de la Bordeta, en mig del camí reial). La reacció de Barcelona fou prohibir l'entrada de bestiar de l'Hospitalet a la Marina, per sota dels mollons, des de la carretera de València al mar, fet greu,

"pues que habiéndose reducido a cultura casi todas las tierras de su término no

---

²³ ACA, Reial Audiència, Processos civils, n. 14702, folis 400-402.

²⁴ ACA, Reial Audiència, Processos civils, n. 14702, folis 412 a 511.

hallarian en su propia casa otro parage ni bastantes hierbas para apacentar los precisos ganados que necessita para abastecer tan crecido número de familias que en su término y parroquia existen."

Una altra intimidació que dóna resultat. El 1752, el manament del corregidor es refereix al lliure trànsit de bestiar, contestada per la vila que poden passar per la marina, on *"tienen parage de más de media hora de ancho en que transitar y poder passer sin prejuicio de dicho común y particulares"*. Un altre manament de la Reial Audiència a l'Hospitalet per tal que no impedeixi el lliure trànsit de bestiar. I, per descomptat, un altre empenyorament de tot un ramat de 477 caps per entrar unes 40 passes dins un camp, per ser el camí reial molt estret, fet el 1754. Noves violències el 1755 (sembren *"alrededor de las tierras dos o tres sulcos de forrage u otro cualquier cosa de poca importancia"* i així fer empenyoraments) i quatre nous empenyoraments el 1756 de 9 o de 12 caps sobre ramats de 500 o 800 caps, fets sempre sobre camins reials: de Barcelona al Prat, de Barcelona a l'Hospitalet, a Collblanc, etc.²⁵

El desembre de 1756 una resolució de la Reial Audiència pacifica momentàniament el territori. S'hi especifica el que s'entén per terres de pròxima sembra (*"última labor que acostumbren los labradores darlas al tiempo o muy pocos dias antes de sembrarse"*) i exigeix a l'Hospitalet que *"proceda en estos sin fraude ni dolo"*, com fan els llauradors *"en assumpto de labranza"*.²⁶

El control del terme des de l'any 1718 i el reinici de les lluites des de 1725 fins a 1756 coincideixen amb una etapa de preus relativament elevats en els arrendaments de la carnisseria local, cosa que ens dóna l'explicació del perquè de la continuïtat dels enfrontaments (vegeu gràfic III) i de cert èxit en la contenció del bestiar de Barcelona. També hi ha una correlació entre les resolucions desfavorables i la baixada del preu i les favorables que el fan pujar. Ara bé, la resolució de 1756 produeix un daltabaix. Els anys següents, mentre el preu de venda de la carn de moltó a la carnisseria es dispara, l'arrendament de les herbes i el tall de la carn es desploma. Ben segur que fou d'aquests anys *"el averse prefijido ciertas reglas con que usasse mi principal (Barcelona) y la causa pública de los pastos controvertidos y que con ellas espereba cessarian los excessos de hecho que practicaban los regidores del Hospitalet"*. També hi va tenir quelcom a veure la resolució del Real Acuerdo delimitant, i prohibint, els empenyoraments.²⁷

La lluita processal continua dos anys més, però des de l'octubre de 1758 el protagonisme passa a mans de Sarrià. El 1764 se'ns diu que Barcelona cada vegada més pastura per tot arreu. Una al·legació de l'Hospitalet ho resumeix prou bé: fa trenta anys, ens diuen, els pastors de Barcelona no passaven dels mollons; fa uns 15 anys

---

²⁵ ACA, Reial Audiència, Processos civils, n. 14702, folis 530 a 662.

²⁶ ACA, Reial Audiència, Processos civils, n. 14702, foli 662.

²⁷ ACA, Reial Audiència, Processos civils, n. 14702, foli 769.

no pujaven més enllà de la carretera de València, deixant unes tres quartes parts del terme sense péixer; fa uns 10 anys ja pujaven fins la carretera dita del "*Gual dels Tarongers*", deixant lliure de pastura la meitat del terme. Des de fa uns 10 anys, i especialment des d'uns tres anys, els pastors de Barcelona poc a poc han anat estenent el pastoreig per tot el terme, sempre, però, deixant certa porció del terme sense pasturar. El 1767 han pasturat tanta part del terme "*a la manera que si fuesse ganado de un ejército que apascentasse en tierras enemigas*" que ja no tenen reserva de pastures per a ells.²⁸

De forma paral·lela, de tres ramats de 500/700 caps cadascun s'ha passat a cinc ramats de 500/700 caps, als quals s'ha d'afegir un sisè ramat de la carnisseria dels canonges de la catedral de Barcelona i un setè de la Inquisició. El ramat local ha de cercar pastures fora del terme. Un memorial amb les queixes presentat a l'ajuntament de Barcelona no va tenir resposta. L'Hospitalet inicia una última tongada d'empenyoraments: un, l'octubre de 1767; dos, el mes de novembre; un, el juny de 1768 i un altre a finals d'octubre de 1768, d'altres tants ramats de 500/700 caps que pasturaven o passaven pel terme.

Lacerant és l'empenyorament d'octubre de 1767 de quatre moltons sobre un ramat que pasturava en un camp de rostolls: un moltó el vengueren a la menuda a la carnisseria local; uns altres dos serviren per un banquet fet a la vora del riu Llobregat, on els hospitalencs brindaren "*a la salud de los regidores de Barcelona*". Els representants de la ciutat s'enfurismaren: "*vilipendio*", [...] "*perjuicio*", [...] "*menosprecio*", [...] "*azer ridiculo el cuerpo político de esta ciudad y individuos que la componen*", etc.²⁹

Una nova resolució judicial de la Reial Audiència de març de 1769 ordena la restitució de les penyores, "*tomando en su lugar otra prenda que no sea cabeza de ganado*" i dóna la raó a Barcelona sobre la justícia i legitimitats dels empenyoraments. El plet seguirà fins al 1806, però l'Hospitalet ja no intervé més, coincidint amb uns arrendaments de les pastures que ja no es recuperen des de la dècada dels 80 del segle XVIII. Potser algun pacte va posar fi a la lluita?

CONCLUSIONS

La carnisseria, especialment en la seva vessant d'arrendament de les herbes de la parròquia i, després, terme, fou una institució cabdal en la formació i consolidació de l'Hospitalet. Primer, dins uns paràmetres d'una concessió particular, en la creació d'un nucli comercial situat a prop del passatge del riu, al seu marge esquerre, a una llegua de Barcelona i en el camí reial, nascut a imatge i semblança del centre situat al marge dret, Sant Boi. Després, ja al segle XVI, com una institució comunal que aglutinava, com també feia la parròquia, les masies disperses pel territori, des del moment en què

---

²⁸ ACA, Reial Audiència, Processos civils, n. 14702, folis 771 i ss.

²⁹ ACA, Reial Audiència, Processos civils, n. 14702, foli 769.

Una imatge del passat agrari de l'Hospitalet. Font: CEL'H

els terratinents locals decidiren cedir l'exploració de les herbes de les seves terres i possessions a la comunitat. D'aquesta forma es pogueren finançar projectes col·lectius com la construcció d'una nova església, els terraplens defensius al marge esquerre del Llobregat (no oblidem tampoc el trentè) o la lluita contra l'endeutament, etc.

Per potenciar els ingressos dels arrendaments de les herbes, hom lluità contra les limitacions imposades per la sempre poderosa veïna Barcelona, que es considerava mestressa i senyora de totes les herbes del seu terme i territori. En les diverses etapes d'aquesta lluita (1483-1549, 1549-1643, 1657-1713 i 1718-1769), defensava primer, perquè el model d'exploració de les pastures afavoria la societat de propietaris de masies i terres del Delta; plantant cara, des de 1657, amb un plet judicial i reiterats empenyoraments del bestiar dels arrendadors del talla del moltó de Barcelona, el nucli poblacional prendrà consciència del valor i de l'extensió del seu terme, com a cosa pròpia i diferenciada dels territoris circumveïns. Els nous grups socials que al segle XVII controlaran la vida local (menestrals amb els pocs propietaris locals, els masovers...) tindran el protagonisme en aquests canvis, això sí, sense afectar l'estructura de classes, perquè el 1664 i 1683 prohibiran o limitaran espigolar als jornalers i comparets més pobres (el 1697 els jornalers, afamats, assaltaren l'església on els veïns havien guardat la collita i diversos béns davant la invasió francesa).

Les diverses estratègies utilitzades ens permeten veure l'expansió dels conreus, fenòmens d'intensificació en les tècniques, especialment en els llaurons, la introducció de conreus en l'any de guaret i la importància de la vinya. La concessió d'ajuntament de 1718, feta com una repressió contra Barcelona, semblava inclinar la balança a favor de l'Hospitalet, però des de mitjans del segle XVIII la intervenció del corregidor de la Reial Audiència i del "Real Acuerdo" tallaran la capacitat d'acció i de mobilització.

Teníem assumit que conflictes com aquest eren propis de societats ramaderes pirinenques, o de zones despoblades o poc desenvolupades. Cosa significativa és trobar-ne un al bell mig de la zona motor dels canvis produïts els segles XVI-XVIII. Les pastures del Delta, l'expansió i intensificació de conreus i la proximitat del mercat barceloní en foren la causa. Em sorprèn, també, veure l'oligarquia barcelonina utilitzar arguments comunals propis de les comunitats pirinenques. Res més que una argumentació jurídica, pròpia de la realitat política catalana, ni rastre de la cohesió social comunitària que destil·len les fonts pirinenques.

BIBLIOGRAFIA

ALARCÓN, I.; DE PLANELL, M.; LÓPEX, C.; RODRÍGUEZ, C. "L'edat Moderna", a: D. A. *Història de l'Hospitalet. Una síntesi del passat com a eina de futur*. L'Hospitalet de Llobregat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997, p.63-79.

BRINGUÉ, J. M.; SANLLEHY, M. A. "Boscós, pastures i ramaderia" a: GIRALT I RAVENTÓS, E. (dir.) *Història Agrària dels Països Catalans. Edat Moderna*, Barcelona, PEUB, 2008, p. 171-233.

CARRERAS CANDI, F. *La ciutat de Barcelona*. Barcelona, 1916.

CODINA, Jaume. *El delta del Llobregat i Barcelona. Gèneres i formes de vida dels segles XVI al XX*. Barcelona, Ariel, 1971.

CODINA, Jaume. *Els pagesos de Provençana (984-1807)*. Tres volums. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1987.

Constitucions y altres drets de Cathalunya, compilats en virtut del capítol de Cort LXXXII de las Corts per la S. C. y R. Majestat del Rey Don Philip IV nostre senyor, celebrades en la ciutat de Barcelona, any MDCCII. Barcelona, 1704. Barcelona, Departament de Justícia, 1995, reproducció facsímil.

DANTÍ I RIU, J. "Propietat reial i béns comunals al Vallès a l'època moderna", a: BELLENGUER, E.; DANTÍ, J.; IGUAL, V. *Els béns comunals a la Catalunya moderna (segles XVI-XVIII)*. Barcelona, Dalmau, 1998, p. 141-158.

D. A. *Història de l'Hospitalet. Una síntesi del passat com a eina de futur*. L'Hospitalet de Llobregat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997.

DURAN, Montserrat. "Producció i renda agrària a la Catalunya del segle XVI", a: *Terra, treball i propietat*. Barcelona, Crítica, 1986 p. 186-213.

FERNÁNDEZ I TRABAL, J. "Aprofitaments comunals, prats i pastures al Delta del Llobregat (segles XVI-XV). Conflictes per a la utilització de l'espai a la baixa edat mitjana", a: *Acta historica et archaeologica*, 10, 1989, 189-220.

FELIU, G.; RIERA, A. "Activitats econòmiques", a: SOBREQUÉS, S. *Història de Barcelona*. Vol. III, p. 138-272.

FERRO, Víctor. *El Dret Públic Català. Les Institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*. Vic, Eumo, 1987.

FONT I RIUS, J. M. *Estudis sobre els drets i institucions locals en la Catalunya Medieval*. Barcelona, PEUB, 1985.

GARCIA ESPUCHE, A., *Un siglo decisivo. Barcelona y Cataluña, 1550-1640*. Madrid, Alianza Editorial, 1998.

GIRALT I RAVENTÓS (dir.). *Història Agrària dels Països Catalans*. Vol. III, Edat Moderna. Barcelona, PEUB, 2008.

PUIGVERT, J. M. "Les obreries parroquials i la pagesia benestant. La diòcesi de Girona, segles XVII-XIX", a: CONGOST, R.; TO, L. *Homes, masos, història. La Catalunya del Nord-est (segles XI-XX)*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999 p. 329-364.

Rúbriques de Bruniquer, quatre volums.

SERRA, Eva. *Pagesos i senyors a la Catalunya del segle XVII*. Barcelona, Crítica, 1988.

SERRA, Eva, et alt. *La Revolució catalana de 1640*. Barcelona, Crítica, 1991.

SERRA, Eva. "La propietat. Mercat de la terra i evolució de la renda (segles XVI i XVII)" GIRALT I RAVENTÓS, E. (dir.). *Història agrària dels Països Catalans*. Vol. III, Edat Moderna. Barcelona, PEUB, 2008, p. 511-557.

SOLÉ I COT, S. *La nova Planta i l'organització política del Pla de Barcelona*. Barcelona, AHCIC., 2001.

TORRAS I RIBÉ, J. M. *Els municipis catalans de l'Antic Règim (1453-1808)*. Barcelona, Curial, 1983.

VILA, P., CASASSAS, L. *Barcelona y la seva rodalia al llarg del temps*. Barcelona, Aedos, 1974.

ARXIUS CONSULTATS

Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA)

Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB)